

nos autorice analiza rezultata empirijskog istraživanja u dva naša poduzeća iz koje je vidljivo kako u praksi funkcionira radnička participacija na području zaštite na radu. Mogla bi se staviti zamjerka na izvjesnu ekstenzivnost teksta koji obuhvaća veoma široku problematiku, pa stoga navodi na dojam da autorica nije dovoljno usredotočena na sam predmet istraživanja. No ta »demonstracija znanja« može se opravdati nastojanjem autorice da svoj istraživački problem smjesti u široki teorijski kontekst i tako mu da širi interpretativni okvir. Broj bilježaka, citiranih radova i pravnih dokumenata govori o ogromnom trudu i akribiji koja je uložena u ovaj rad. Naša je ocjena da se radi o uistinu vrijednom znanstvenom djelu koje unaprijeđuje naša saznanja o industrijskim odnosima u našoj zemlji, a posebno o odnosima na području zaštite zdravlja na radu.

Vlado Puljiz

THE EUROPEAN SOCIAL MODEL. MODERNISATION OR EVOLUTION?

Nick Adnett, Stephen Hardy

Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 264 str.

Dok je posljednjih petnaestak godina tema globalizacije apsolutno dominirala društvenim znanostima, čini se da to sve više postaje i tema europeizacije, koju mnogi autori smatraju posebnim oblikom globalizacije, ali i protutežom radikalnim socijalnim posljedicama globalizacije. Možda upravo i zbog te želje da europski kontinent postane onim koji se prilagođava globalizacijskim tokovima, ali ne žrtvujući svoje temeljne civilizacijske dosege, tema eu-

ropskog socijalnog modela također postaje zahvalnim sadržajem mnogih znanstvenih analiza. No, ova knjiga to ne čini s motrišta socijalne politike, odnosno sociologije ili politologije, kao najčešćih disciplina koje proučavaju europski socijalni model, već iz disciplinskog kuta ekonomije i prava. To je i jedan od osnovnih razloga što je analiza često vrlo specijalistička, što je umnogome potrebno dobro poznavanje ekonomskih teorija ili pravnih instituta da bi se mogla s lakoćom čitati, ali kompleksnost društvenih procesa nalaže znanje koje nadilazi specijalističku uskost. Upravo će zato knjiga uvelike pomoći svima onima koji žele razumjeti, primjerice, prednosti i nedostatke mekog zakonodavstva u području socijalne sigurnosti radnika, ili ekonomske razloge otpora pozitivnoj diskriminaciji žena ili starijih radnika.

Knjiga je, između ostaloga, dosta informativna te daje niz važnih podataka o razvoju europskoga socijalnog zakonodavstva u područjima socijalnog dijaloga, regulacije zapošljavanja, trendova na tržištu rada, sigurnosti i zdravlja na radnome mjestu, jednakostima u zapošljavanju i radu i sl. Ovdje će se ukratko prikazati samo neke najosnovnije točke analize.

Nakon uvodnoga opisa razvoja europskoga socijalnog modela, autori razmatraju njegovu pravnu osnovu. Ona, naravno, proizlazi iz Ugovora EU, koji su se vremenom mijenjali i dopunjavali. Za razvoj socijalne politike na europskoj razini posebno su važni Ugovor iz Maastrichta, odnosno, zbog otpora Velike Britanije njemu pridruženoga Ugovora o socijalnoj politici te Ugovor iz Amsterdama, koji su uvelike ojačali kompetencije Zajednice, između ostaloga šireći područje odlučivanja koje ne traži jednoglasnost. No, u nastojanjima da se putem posebnih direktiva realiziraju ugovorni ciljevi, Europska komisija (EK) se susreće se vrlo različitom tradicijom europskih zemalja, kako u pogledima na socijalnu sigurnost, tako i s obzirom na razlike

u načinima na koji se donose odluke i promoviraju nove društvene mjere. Primjerice, nekim su zemljama važniji ekonomski ciljevi, dok su drugima važnija pitanja socijalne sigurnosti radnika. Neke se zemlje oslanjaju na dogovore socijalnih partnera i kolektivno pregovaranje, dok druge u većoj mjeri posežu za centraliziranim zakonodavnim rješenjima. Svojevrsan problem može proizaći i iz želje da se proces donošenja odluka što više demokratizira i decentralizira. Prije donošenja neke odluke, EK se mora savjetovati sa socijalnim partnerima. Ono se provodi u dvije faze. Unutar prve se Komisija savjetuje o mogućem smjeru neke akcije, a u drugoj o samom njenom sadržaju. Socijalni se partneri mogu i sami dogovoriti o nekoj socijalnoj direktivi. No, ti se procesi često vode na granici neučinkovitosti, upravo zbog različitih interesa i različitih tradicija. Na ovom se primjeru može vidjeti i razlika između tzv. tvrdog i mekog zakonodavstva. Ugovori, primjerice, jasno postavljaju neke standarde, ali načine njihove izvedbe ostavljaju decentraliziranom procesu odlučivanja, odnosno mekom zakonodavstvu, ili dogovorima partnera, zemalja, aktera. Iz ove je tradicije proizašao i model otvorene koordinacije, koji predviđa koordinaciju Komisije i zemalja članica u provođenju Ugovorom zadanih ciljeva. Drugim riječima, zemlje koordiniraju svoje politike i uče jedna od druge kako bi, primjerice, povećale razinu zaposlenosti, što je jedan od Ugovorom predviđenih prioriteta. Koordinacija politika suglasna je s načelom supsidijarnosti koji jasno vrši razdiobu nadležnosti i ostavlja zemljama da same, sukladno svojoj tradiciji, realiziraju zajednički utvrđene ciljeve. No, to je ujedno i najranjivije mjesto EU odlučivanja u socijalnoj politici koje se često pokazuje neučinkovitim jer omogućuje svjesno suprotstavljanje dogovorenim ciljevima. To ostaje jedno od središnjih mjesta političke rasprave u EU, upozoravaju autori.

Trendovi na tržištu rada jedna su od važnijih tema ove knjige. Autori s pravom upozoravaju da zemlje EU teško dosižu lisabonske ciljeve visokih stopa zaposlenosti, ali i da u tome ima velikih razlika među pojedinim zemljama. Također upozoravaju da su više stope participacije na tržištu rada uvelike postignute fleksibilizacijom radnih ugovora, npr. većim udjelom djelomičnoga radnog vremena i uopće većim udjelom rada na ograničeno radno vrijeme. Sukladno tome, dolazi i do većih razlika u plaćama te posljedično cijeloj socijalnoj zaštiti. No, ovi zajednički, odnosno slični trendovi se različito prelamaju u različitim zemljama. To je razlog što su autori, usprkos tome što je europski socijalni model njihova prioritetna tema, ponovno smatrali važnim upozoriti na četiri distinktivne tradicije: anglo-irski, romansko-germanski, nordijski te srednjo-istočnoeuropski model. Razlike i različito dostizanje standarda razlog su što je već sasvim izvjesno da EU neće dostići zadane ciljeve u 2010. godini: 70% stopa zaposlenosti; 60% za žene, 50% za starije radnike, 85% 22-godišnjaka s najmanje završenom srednjom školom. Tu su i drugi izazovi. Usprkos povećanju ksenofobnih osjećaja te daleko višim stopama nezaposlenosti i daleko nižim plaćama koje ostvaruju strani radnici, EK je 2003. godine zaključila da će migracija biti sve više potrebna kako bi se podmirile potrebe na tržištu rada, pogotovo nakon 2010. kada se očekuje pad stope zaposlenosti. Izazov jest i sveopća prijetnja amerikanizacije europskoga socijalnog modela. Naime, čini se da je glavni izvor više američke stope zaposlenosti u stvaranju niskoproduktivnih „burger-bar“ poslova, odnosno zbog pojačane marketizacije usluga koje su se ranije osiguravale unutar obitelji i kućanstava. Ipak, kako tvrde autori, SAD je uspješniji od Europe i u kreaciji visokoproduktivnih usluga. Vrlo je zanimljiva i njihova tvrdnja da se razlika u produktivnosti bitno smanjuje kada se ona prilagodi prema bitno nižem ukupnom

godišnjem fondu radnih sati u Europi. No, zbog političkoga oportuniteta, europski političari ne zagovaraju povećanje radnih sati. Ipak, valja priznati i činjenicu da je viša produktivnost u Europi povezana s povećanim luksuzom, odnosno industrijom luksuza i potrošnje pa otuda i ekonomska učinkovitost niže razine ukupnoga radnog vremena.

Pitanju jednakosti na tržištu rada autori također posvećuju primjerenu pozornost. Jednaka plaća za jednaki rad za muškarce i žene temeljna je EU vrijednost, a Direktiva o jednakoj plaći iz 1975. godine prva je usvojena europska direktiva u području jednakosti muškaraca i žena. Mjere pozitivne diskriminacije smjeraju ispravljanju strukturalnih nejednakosti, odnosno onih koje se smatra da nisu rezultat individualnih (ne)postignuća. Pozitivni su pomaci neupitni: od 1997. do 2003. godine stopa zaposlenosti žena je porasla s 50,6% na 55,6%, te je razlika u zaposlenosti među spolovima pala s 20% na 17,2%, a razlika u stopi nezaposlenosti na samo 1,8%. No, razlika i dalje postoji kao što postoji i razlika u plaćama između muškaraca i žena. U tom je pogledu posebno loša situacija u južноеuropskim zemljama. Valja znati i da je razlika u zaposlenosti i plaćama manja među visokoobrazovanim, te da razlike najviše proizlaze iz činjenice ženske skoncentriranosti u nisko- produktivnim radnointenzivnim industrijama i uslužnim djelatnostima (koje, pak, nisu niskointenzivne, odnosno kod kojih je teško mjeriti produktivnost). Nužnost lakše kombinacije rada i obiteljskog života, novi je način na koji EU želi promovirati više stope zaposlenosti, ali i fertiliteta, te smanjiti razlike između muškaraca i žena. Autori ponovno upozoravaju na usporen razvoj takve obitelji prijateljske politike,

ali i to da ona sama po sebi ne mora nužno povećati i rodnu jednakost: primjerice, s obzirom da su u većini europskih obitelji plaće muškaraca više, povećanje prava na neplaćene roditeljske dopuste može zapravo povećati opstojnost obitelji čvrstoga muškog hranitelja. Slične dileme stvarnih neravnopravnosti i pokušaja pozitivne diskriminacije odnose se i na spolno uznemiravanje, rasne nejednakosti, religijskih razlika te položaja invalida.

Zaključak samo može ponoviti već izrečene ocjene o zanimljivoj i informativnoj analizi, te dodati ocjenu o kritičnosti koja upozorava na inherentne i teško savladive dileme stvaranja europskoga socijalnog modela, kao i na mnoge neuspjehe u dosizanju postavljenih ciljeva. Nažalost, ovdje treba dodati još jednu kritičnu ocjenu. Na pojedinim je mjestima knjiga neshvatljivo netočna. Najočigledniji je primjer nabranje novih zemalja EU 2004. godine u koje su uključene Hrvatska i Rumunjska, a nespomenute su ostale Letonija i Litva (ovu kritičnu ocjenu ne može zasjeniti ni činjenica da je to jedan od vrlo rijetkih primjera gdje je Hrvatska spomenuta u ljepšem svjetlu). Na mnogo se mjesta u knjizi spominju podaci, bez navođenja godina i izvora te je svaku sumnju u neke podatke (a takvih je bilo prilikom njena čitanja) bilo nemoguće provjeriti. Stoga, valja sugerirati i oprez prilikom čitanja, ali koji ne poništava potrebu za čitanjem. Naime, Hrvatska već u dijelovima primjenjuje europski socijalni model; za koju će godinu postati njegov puni sljedbenik, a to znači da će se suočavati i s brojnim dilemama njegove implementacije.

Siniša Zrinščak